

1

Ти залюбиш мене в моєму ліжку й підеш. Так ми зустрічаємося. Це теж називається коханням. Я прикрию мокре простирадло й залишу бодай якусь твою присутність побіля себе. Коли ти прийдеш наступного разу — складно знати. Я не знаю — та, можливо, хотіла б цього. І того, поки був зі мною в ліжку, теж хотіла. Але ти в іншому просторі, сповненому побутовим гамором або кабінетною відчуженістю.

Вулиця Сіверянська, 3: дерев'яний паркан, дерев'яні ворота, коло них дерев'яна комора. На стовпі біля хвіртки табличка з твоїм прізвищем. Серед двору — будинок, далі — сад. Од хвіртки до парадного ходу веде доріжка, обсаджена двома стінками якоїсь декоративної підстриженої рослини. Це — твоя (родинна) територія, до якої я нітрохи не причетна.

Не *не любиш*, а *не можеш*: твоя дружина знає про наш зв'язок і вимагає лишитися з нею. Не йдеться про вибір «так чи ні», коли є старша за тебе на рік дружина, що ладна мене вбити (вона погрожувала), і четверо дітей, ще малих, ще залежних від тебе і твоїх (хоч якихось) статків.

Твоя дружина зізналася, що й досі кохає (у неї — шельмівські сірі очі, у неї — підстрижене темне волосся, у неї — постава впевненої в собі жінки). А ти розповів мені — в розпачі (плакав), бо був певен, що ніякої жіночої любові в неї вже нема. Принаймні тобі йшлося саме про це.

(Така твоя щирість зі мною, навіть якщо нестерпно болить. Чи це не одна з причин, які зв'язують нас назавше?)

Колись ти найбільше цінував дружні стосунки між тобою і нею (вашу духовну єдність). Колись, як дружина була коханою, ти зневажав шлюби, де разом живуть тільки за інерцією. Коли ти комусь говорив про радість від зустрічі з дружиною, на це дивувались, а ти дивувався їхньому дивуванню. Спостерігав за чужим родинним життям, і тобі ставало сумно: брак кохання, задоволення одне одним, брак гармонії духовних інтересів. Цікаво, чи усвідомлюєш ти, чого наразі вам (тобі й дружині) бракує?

Ти думаєш, що я все розумію. І я розумію, тому пропоную стати чужими: твоя дружина розмовляла з моїми матір'ю і сестрою (моєю хворою матір'ю і моєю вкрай правильною сестрою). Була переконана, що вони вплинуть. І вони так само були переконані, що вплинуть.

Я роблю кострубаті спроби позбутися тебе — і не позбуваюсь.

Ти почуваєшся винним увесь час — і нестерпно (втомлений, хворий, розбитий). Я почуваюся не ліпше й мовчу якесь століття, хоча насправду це кілька серпневих тижнів (втомлена, хвора, розбита).

У тебе — конфлікт між обов'язком і почуттями. У мене... А хіба в мене є якісь конфлікти? Я молодша за тебе на шістнадцять років і незаміжня. Я доглядаю за шістьма молодшими дітьми й вимученою злиденним життям матір'ю. Я, врешті-решт, жінка, яку ненавидить уся твоя рідня. Так, а хіба в мене є якісь конфлікти?..

До речі, про теперішній твій конфлікт ми свого часу говорили, не уявляючи, що він буде насправду твоїм. Я про виставу «Вогні Іванової ночі» за Завдерманом, яку гастрольні актори показували в місцевому домі театру.

Ми побачилися з тобою в ложі. Ти поступився місцем одній із жінок, а сам увесь час стояв. Я стояла так само. Ми мали змогу

чи не вперше бути отак-от поруч, не помічаючи інших людей, далеких і не цікавих нам. Час від часу обмінювалися словами. І в мене було відчуття, що наближаю тебе до себе. (Наразі міркую, чи не мав ти тоді відчуття, що наближаєш до себе мене?)

Те, що відбувалося на сцені, вже не інтригувало. Спостерігала лише, як ти реагуєш: героїня, закохана в нареченого своєї зведеної сестри, мусить відмовитися від нього на користь честі й обов'язку перед батьками та сестрою. Тобі неприємна така розв'язка. Ти не приховуєш свого розчарування. А по завершенню вистави кажеш, що кінцівка мала би бути іншою: героїні варто було знехтувати своїми обов'язками й піти з ним. Я не знала, що відповісти, бо, навіть наближаючи тебе, погодитися в ту мить із таким твердженням не могла.

Попри те, що переконуєш дружину в неіснуванні нас, ти плануєш чергове побачення й розмову, аби пояснити, що кинути родину та виїхати зі мною з Чернігова забракло сил. Я думаю про чергові докори сумління: кинути родину та виїхати зі мною з Чернігова в тебе забракне сил. (Я знаю про це, я знала про це.)

Пригадую, на одній із зустрічей ти спитав, чи хочу виїхати з Чернігова просто завтра, так, як стоїмо. Засміялася. Іншої реакції на твої слова не могло бути. Щоправда, її ти й не очікував. Зболено подивився. Угамувалась. Запитала, куди саме поїдемо. Ти був налаштований доволі серйозно (мене це трохи злякало), відтак відповів: байдуже куди, щоб лише вдвох. (Це така твоя безпросвітна мрія — мати мене поруч і не задихатися в тих умовах, що склалися. Мати мене поруч, аби писати і бути здоровим. Мати мене поруч, аби бути.)

Я усвідомлювала неможливість цієї навіженої ідеї, бо знала, з якими складнощами, через політичну неблагонадійність і поліцейний нагляд (жандарми й досі не позбавляють тебе своєї опіки, надовго прив'язуючи до певного місця та забороняючи

всяку працю, крім фізичної, до якої ти не здатний), ти влаштувався на службу. Зрештою, з не меншими складнощами на посаді в статбюро опинилась і я. (Це правда, що в Чернігові статистичне бюро було чи не єдиним притулком для неблагонадійної інтелігенції та неавторитетного на ті часи жіноцтва.)

Для початку ми вирішили підшукати надійну місцину, а потім здійснити нереальний план. Але твій знайомий із Єкатеринодара — той, хто мав допомогти з надійною місциною, — насправді виявився на лікуванні в Німеччині й аніскільки не допоміг, а незабаром помер. Хоча ти був переконаний, що станеться саме так, як задумав.

А далі... Далі — перспектива нашого спільного життя майже не обговорюватиметься. І я по-рабськи миритимуся з цим.

Мені доводиться бути чемною і змушувати себе не бачити в тобі порожнечі. Утім, я її бачу — темну, аж діймає. При цьому зичу тобі щастя поза мною. Ти хочеш обійняти, мовляв, ніякого щастя поза тобою. Але обійми наразі недоступні, відтак — апатія і тупий біль, що посилюється, коли думаєш про мене. Твоє існування — суцільна рана, і ти цього не приховуєш: не говориш, не пишеш, не живеш. Принаймні, саме це повідомляєш чи не щоденно. Мене діймають твої хвилювання твоя невігойна спрага в мені: якщо я тобі необхідна — я буду, і я не висловлюватиму жодних жалів.

2

Ми удвох. Ти зрідка, як нині, у моєму ліжку. Хоча це аж надто зрідка: у нас майже немає можливості на тілесну самоту. Єдине — нетривалі сходи, приміром, на Болдиній горі або на цвинтарі в Березках. Чекаю я, часом — ти чекаєш. І так віками.

Мене розпирає на ніжність, якщо ти помітив. Ми не бачились одне в одному нескінченно, тому отримуєш надмір цієї нудотної жіночої солодкості й невинної нав'язливості. Я пеститиму твоє тіло; попри помітну фізичну втому — ти нерухливий, і ця непорушність викликає в мені відразливу дитячу агресію.

Своїм приємним, наче трохи надтріснутим, тихим голосом називаєш мене дитинкою. Гаразд, я — дитинка, нехай ти будеш певен у своїх батьківських спроможностях. Проте справжня *дитинка* — не я, а кволий, худенький хлопчик із блідим матовим лицем, що зріс під материнською опікою і назавше лишився її.

Я про тебе і твою *божевільну* матір, яка, незважаючи на вашу вдавану схожість (звичками, уподобаннями, обличчям), абсолютно інакша. А *божевілля* її — в хорошому розумінні, хоча не на користь. Свого часу вона наважилася на істинну непокору. Можливо, саме за це й була покарана — тим, заради кого ослухалася батьківських заборон, — чоловіком-п'яничкою, рядовим службовцем. Захищаючи матір, ти кидався на батька з ножем. Не знаю, чи бажав ти йому смерті, коли він залишив родину та прирік тебе на чорноробство замість навчання в університеті. Звісно ж, про це ти змовчав.

Поводжуся з тобою зголодніло й спрагло. Так трапляється, але не виказую. Мене пригнічує наша обопільна інтроверсія. Ти не виказуєш так само. І це добиває обох. Коли затихаєш на кілька хвилин у мені, затуляю повіки й припиняю чекати далі. Далі — це того, що буде, коли рушиш за межі ліжка, а я нерухомо застигну в очікуванні на прийдешне.

А поки що злегка поціляю губами у твоє ребро, одне з них, зауважуючи між іншим чергову родимку, якими обростає улюблене тіло. Так, зауважую і цілую з метою приховати вже очікувану хвилю загальмованого мислення й рухів.

Я ніжу колись давно побиті твої ноги, що й досі болять. То їх болі, доповнені безкінечним ходінням тебе-філоксериста

(Каменча, Джурджулешті, Рені, Пересічина, Ішновець, Ялта, Сімеїз, Алушка, Алушта...), твоїми поїздками півднем країни без теплового одягу, кутанням уночі на рубці в брезенти (в підсумку й зароблений тяжкий ревматизм, хвороба серця), стають моєю журую.

Питаю, чи називав (називаєш, називатимеш) ти дитинкою свою дружину. Але твоя незворушність укотре зависає покарою над моєю дитячою допитливістю. І я покірливо вмовкаю: ти називав дитинкою свою дружину, виконуючи обрядовий танок довічно чемного чоловіка довкола освіченої владної (безкомпромісної) жінки — колишньої вихованки природознавчого факультету Бестужевських вищих жіночих курсів, утримуваної в дев'яносто третьому у Варшавській цитаделі за поширення нелегальної літератури, яка й досі у зв'язку з цим перебуває під наглядом поліції, — Віри Дейші.

Ти чекав від неї теплового прихистку й маленького Юрка, а потім іще когось, кого вона не хотіла, чекав. Напевно, це мало бути свято життя. Але що я можу про це знати?

Що я можу знати про те, чи справляла вона собі весільну сукню? Що я можу знати про те, чи тобі не стачало її поцілунків, до яких ти так звик? Що я можу знати про те, чи ти пестив її в думках?.. Утім, я знаю, що своєї самотності ти волів позбуватися. Тому була вона, чого вже, вона і досі є — як запах потовченої жовтневої груші й мара ледь отримуваного сімейного затишку.

Дружина чи не щоночі привиджувалася тобі. Ти чи не щоночі викликав у пам'яті її образ, пригадував голос, вираз очей, рухи. Ти чекав, будучи далеким і, здавалося, нереальним: день перший без Віри, третій день без Віри, день дев'ятий без моєї дитини... Поганий день.

Я переконую себе, що не знаю твого іншого життя. Не знаю твоїх колишніх ранків із дружиною, що мали для тебе стільки привабливості. Проте все це сильніше за мої переконання — твій

кримський чоловічий голод і сум дев'яносто шостого року за склянкою татарської кави в Шумській кав'ярні я відчуваю на смак.

Ти засмаглий і втомлений.

Ти куриш цілими днями.

Ти ходиш найглухішими вуличками Алушти, дахами.

Ти заходиш до татарської школи.

Ти вбираєш запахи чужого життя.

Ти мандруєш дорогою, обтиканою мальованими стовпами. Піднімаєшся вище й вище: Урага, Бабуган ростуть на очах. Ширшає горизонт. Чорні міжгір'я ховаються поміж вершків гір. Ти лізеш угору. Голий вершок Чатир-Дага. Гора — суцільний камінь. Ти зупиняєш підводу й ідеш пішки. Зеленим бенгальським вогнем осяєне світло в лісі. Самий бук і бук. Перед тобою з'являється пірамідальна гора з білим скелистим вершком. Це — Наратли. Тобі заступає дорогу височенний хребет (Хамни-Бурун). А далі, на найвищому пункті, ти знову сідаєш на підводу й несамовито спускаєшся з гори. Нічого не можна роздивитися. Деревка скачуть. Довкола — стіни. Міжгір'я вужчає. Попід колесами чорний струмок — Савлих-Су. Провалля. Тобі стає страшно (немов під землею)...

Мені лише шістнадцять, і я бачу сни, що мені не належать: я не знаю такої місцевості.

Я вже живу тобою, хоча ще кілька років ми не знайомі.

Доходжу губами й до твоїх утомлених карними роками рук. (Здається, бачила тебе колись із відтятою правою рукою на вулицях свого міста. Однак це не міг бути ти — ти ніколи не був у моєму місті. А ще ти не міг бути в моєму житті до другого року.) Я б поцілувала і твоє хворе, але так люблене мною серце. Якби тільки мала змогу.